

1 - КАЗУС

1. 2008 йил 17 февралда Косово парламенти бир томонлама Косовонинг мустақиллигини эълон қилди. Бироқ Сербия Конституциясига биноан, Косово Сербиянинг автоном вилояти сифатида эътироф этилган бўлиб, унинг суверенитети тан олинмайди.

Косовонинг суверенитети 2008 йил 18 февралда Афғонистон, Тайвань ва бир қатор Европа мамлакатлари томонидан тан олинди. Франция биринчи бўлиб бундай қарорни қабул қилди, кейин Буюк Британия, АҚШ ва Италия унга қўшилди.

Шу билан бирга, Испания, Кипр, Греция, Словакия, Болгария, Руминия, Хитой ва Россия мамлакатнинг мустақиллигини тан олишга қарши бўлиб чиқди. 2008 йил 19 февралда Болгария ўз фикрини ўзгартирди ва келажакда Косово суверенитетини тан олишини эълон қилди.

Давлатнинг асосий белгиларидан бири бўлган суверенитет тушунчасини таҳлил этинг. Давлатнинг бошқа давлатлар томонидан тан олиш ёки олинмаслигини давлат белгиларига алоқадорлигини таҳлил этинг. Сизнингча, вазиятга қандай ҳуқуқий ечим бериш мумкин.

Суверенитет— давлатнинг бошқа давлатдан, унинг ички ва ташқи ишлари ҳамда ташқи муносабатларидан тўла мустақиллиги. Конституциявий ҳуқуқ фанида суверенитетнинг бир неча турлари мавжуд:

Давлат суверенитети — давлат ҳокимиятининг давлат ичидаги устунлиги ва уни ташқи муҳитда, яъни хорижий ҳокимиятни истисно қилувчи давлат ҳокимиятлари — қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятларининг ҳудудда тўла амал қилиши ҳамда халқаро алоқаларда давлатнинг хорижий давлат ҳокимиятларидан мустақиллиги (давлат томонидан суверенитетини чеклашга ўз хоҳиши билан розилик берилган ҳоллар бундан мустасно). Суверенитет давлат ҳокимиятининг муҳим белгисини акс эттиради.

Давлат ҳокимиятининг устунлиги шундан иборатки, ижтимоий муносабатлар тизимини конституцияда ва бошқа норматив ҳужжатларда акс эттириш (мустаҳкамлаш), ҳуқуқий тартиботни, жисмоний ва юридик шахсларнинг ваколатларини, уларни амалга ошириш тартиби (тартиб-таомиллари)ни, юридик жавобгарлик чораларини белгилаш ҳуқуқига фақат давлат ҳокимиятигина эга бўлади.

Давлат ҳокимиятининг бирлиги шундан иборатки, мазкур ҳокимиятни амалга оширишнинг барча даражаларида у бир хил мазмунга, фаолият шакллари ва усуллариغا эга бўлади. Бунда давлат ҳокимиятининг барча органлари ўртасида алоқа ўрнатилган, уларнинг ваколатлари тақсимланган (ҳокимиятни тақсимлаш), давлат органларининг бир-бирига қарама-қарши қўйилишини истисно этувчи интизом, субординация ва ўзаро алоқадорлик ўрнатилган бўлиши лозим.

Давлат ҳокимиятининг мустақиллиги шунда намоён бўладики, жамият ва давлат ишларини бошқариш вазифаларининг тақсимланишига қараб, давлат ҳокимияти органлари мазкур мамлакатдаги бошқа ҳокимият

шаклларидан (мас., сиёсий партиялар, ҳаракатлар, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари ва бошқалардан) ҳамда чет давлатлар ва халқаро ташкилотлардан мустақил фаолият кўрсатадилар.

Шундай қилиб, давлат суверенитети унинг барча ички ва ташқи ишларига нисбатан, макон нуқтаи-назаридан эса — унинг бутун ҳудудида амал қилади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг I боби “Давлат суверенитети” деб номланади. Унга мувофиқ, Ўзбекистон — суверен демократик республика. Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар. Ўзбекистон Республикаси ўзининг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг тизимини белгилайди, ички ва ташқи сиёсатини амалга оширади. Ўзбекистоннинг давлат чегараси ва ҳудуди дахлсиз ва бўлинмасдир.

Миллий суверенитет — миллатнинг тўла ҳокимлиги, унинг сиёсий эркинлиги, ўз миллий ҳаётини белгилашнинг реал имкониятлари ва биринчи галда мустақил давлатнинг ажралиб чиқиши ва шаклланишини сиёсий жиҳатдан ўзи белгилашга лаёқатлилиги. Миллий суверенитет бу миллатнинг ўз турмуш тарзини ўзи белгилаш, ички масалалари (тили, ёзуви, урф-одатлари, анъаналари, маданияти ваҳоказо.)ни ҳамда бошқа миллатлар, халқлар билан муносабатлари (янги давлат тузилмаси ёки миллий-давлат бирлиги (мухторияти)ни ташкил этиш, муайян давлат таркибига кириш ва ҳ.к.)ни ҳал қилиш ҳуқуқида намоён бўлади;

Халқ суверенитети — халқнинг тўла ҳокимлиги, яъни халқ ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий воситаларга жамият ва давлат ишларига қатнашиш ҳуқуқига эга бўлиши. Халқ суверенитети барча демократик давлатлардаги конституциявий тизим принципларидан биридир. Халқ суверенитети концепциясининг моҳияти шундан иборатки, халқ жамият ва давлатда

ҳокимиятнинг бирдан-бир манбаи ҳисобланади, бутун ҳокимият унга тегишли бўлади.

Халқ ҳокимиятчилиги уч шаклда – давлат ҳокимияти, ижтимоий ҳокимият ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш ҳокимияти шаклларида амалга оширилади. Давлат ҳокимиятини халқ бевосита (масалан, референдум ёки давлат органларини сайлаш орқали) ёхуд давлат органлари амалга оширади. Давлат ҳокимиятининг қарорлари ва ҳаракатлари барча учун мажбурий ҳисобланади, улар ихтиёрий тарзда ижро этилади, аммо зарур ҳолда давлатнинг ташкилий таъсири ва мажбурловчи кучи билан таъминланади. Ижтимоий ҳокимиятни фуқароларнинг бирлашмалари ва гуруҳлари амалга оширади, у фақат мазкур бирлашмалар ва гуруҳларнинг аъзолари учун мажбурий бўлади ҳамда ижтимоий таъсир кўрсатиш чоралари билан таъминланади. Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш ҳокимияти маҳаллий тузилмалар ҳудудида фуқаролар томонидан ёки фуқаролар тузган маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан амалга оширилади. Маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилишда маҳаллий ўзини ўзи бошқариш ҳокимияти ижтимоий ҳокимиятга яқин туради, давлат органларининг берилган ваколатларини амалга оширишда у давлат номидан иш кўради. Шундай қилиб, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш ҳокимиятида ижтимоий ва давлат асослари ўзаро бирикиб, уйғунлашиб кетади.¹

Ўзбекистон Республикасида халқ суверенитети асослари Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамланган. Унга мувофиқ, Ўзбекистонда халқ давлат ҳокимиятининг бирдан-бир манбаидир. Республикада давлат ҳокимияти халқ манфаатларини кўзлаб ва Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳамда унинг асосида қабул қилинган қонунлар ваколат берган идоралар томонидангина амалга оширилади. Конституцияда назарда тутилмаган тартибда давлат ҳокимияти ваколатларини ўзлаштириш, ҳокимият идоралари фаолиятини тўхтатиб қўйиш ёки тугатиш, ҳокимиятнинг

¹ www.wikipedia.org

янги ва мувозий таркибларини тузиш Конституцияга хилоф ҳисобланади ва конунга биноан жавобгарликка тортишга асос бўлади (7-модда).

Суверенитетининг учала шакли ҳам ўзаро алоқадор ва шу билан бир вақтда мустақилдир. Умуман олганда, халқ ни, бутун ҳокимиятни халқ томонидан амалга ошириш шакли сифатида, давлат суверенитетининг ҳам, миллий суверенитетининг ҳам шартини деб ҳисоблаш мумкин. Аммо халқ суверенитетини давлат ҳокимияти шаклида давлатни ёки давлат тузилмасини тузиш орқалигина амалга ошириш мумкин. Зотан, фақат шу ҳолда халқнинг хоҳиш-иродаси давлат мажбуриятларига кучига эга бўлади.

Шундай қилиб, давлат суверенитети, бир томондан, халқ суверенитети билан ўзаро таъсирга киришса (бунда давлат ҳудудида яшайдиган барча фуқаролар, қайси миллатга мансублигидан қатъи назар, халқ ҳисобланади), иккинчи томондан – миллий суверенитети билан боғланади.

Худди шунингдек, 2008 йил 17 февралда Косово парламенти бир томонлама Косовонинг мустақиллигини эълон қилди. Бироқ Сербия Конституциясига биноан, Косово Сербиянинг автоном вилояти сифатида эътироф этилган бўлиб, унинг суверенитети тан олинмайди. Косовонинг суверенитети 2008 йил 18 февралда Афғонистон, Тайвань ва бир қатор Европа мамлакатлари томонидан тан олинди. Франция биринчи бўлиб бундай қарорни қабул қилди, кейин Буюк Британия, АҚШ ва Италия унга қўшилди. Шу билан бирга, Испания, Кипр, Греция, Словакия, Болгария, Руминия, Хитой ва Россия мамлакатнинг мустақиллигини тан олишга қарши бўлиб чиқди. 2008 йил 19 февралда Болгария ўз фикрини ўзгартирди ва келажакда Косово суверенитетини тан олишини эълон қилди. Демак, 2008 йил 17 февралда Косово ўзининг миллий суверенитетини эълон қилганлигини юқоридаги суверенитет ҳақидаги таҳлилларимиздан билишимиз мумкин. Шу вақтдан бошлаб эса, бошқа мамлакатлар Косовонинг давлат суверенитетини тан олиш ҳақида қарорлар қабул қилдилар. Шу нарсага алоҳида эътибор беришимиз керакки, суверенитет ва мустақиллик

тушунчалари орасида жудаям катта фарқлар мавжуд. Яъни суверенитет умумий маънода мустақилликдан анча кенгроқ ва кўпқиррали тушунчадир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Саидов А.Х., Таджиханов У.Т. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. 2 – жилд. – Т., 2001. – 187-б.
2. Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Дарслик / Х.Т.Одилқориев, И.Т.Тулътеев ва бошқ.; проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. – Тошкент.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2009. – 582 б.

Фойдаланилган веб-сайтлар:

www.wikipedia.org

www.ziyouz.com

www.arxiv.uz